

Маляр Олена Іванівна,
старший викладач кафедри психолого-педагогічної
освіти та соціальних наук,
кандидат психологічних наук,
КЗВО «Вінницька академія безперервної освіти»

ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ У ДІТЕЙ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ЯК ФАКТОР СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Розкрито основи понять «екологічне виховання», «екологічна культура». Презентовані методи формування у дітей відповідального та бережного ставлення до природи. Розкрито суть програми «Бережне ставлення до природи рідного краю», з врахуванням особистісно-індивідуальних характеристик учнів початкових класів.

Ключові слова: екологічне виховання, екологічна культура, екологічна свідомість, екологічна поведінка, молодший школяр.

The bases of concepts "ecological education", "ecological culture" are opened. Methods of forming a responsible and caring attitude to nature in children are described. The essence of the program "Careful attitude to the nature of the native land" is described, taking into account the personal and individual characteristics of primary school students.

Key words: ecological education, ecological culture, ecological consciousness, ecological behavior, primary school children.

Постановка проблеми. Глобальні зміни у навколишньому середовищі актуалізували проблему формування у дітей стійкого ціннісно-бережливого ставлення до природи, утвердження у свідомості підростаючого покоління дбайливої позиції щодо довкілля. Науково-технічний прогрес викликав бурхливий розвиток промисловості, сільського господарства, транспорту, чим зумовив появу великої кількості шкідливих речовин, побутових і виробничих відходів, що суттєво забруднюють і руйнують навколишнє середовище. Сутність сучасного негативного, безвідповідального ставлення до природи полягає не лише у відокремленні людини від природи і в конфлікті з нею, а у нашому нерозумінні або небажанні зрозуміти, що людство може вижити лише усвідомлюючи себе невід'ємною часткою природи. Для того, щоб особистість була здатною розуміти проблеми довкілля, закони існування та гармонійного розвитку людини у біосфері необхідно формувати бережливе ставлення до природи рідного краю в контексті екологічної культури починаючи з дитинства. Таким чином,

недостатність розвитку любові до природи та екологічної культури у дітей породжує безліч проблем.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблема виховання дбайливого ставлення до природи у дітей представлена у педагогічних працях: Ж.-Ж. Руссо, Я. Коменського, Г. Сковороди, А. Дістервега, Й. Песталоцці, К. Ушинського, С. Русової, А. Макаренка, В. Сухомлинського С. Дерябо, А.Захлебним, І.Зверьєвим, Г.Пустовійтом, І.Суравегіною, В.Ясвіним. Педагогічно-методичний, психолого-організаційний потенціали виховної роботи у початковій школі знайшли висвітлення у дослідженнях М. Анцибор, С. Гончаренка, О. Докукіної, І. Казанжи, С. Карпенчук, Н. Кудикіної, Г. Рабченюк, Т. Сущенко. Основою еколого-виховного процесу багато науковців вважають виховання бережного ставлення школярів до природи (В.Додь, В.Маршицка, О.Колонькова, М.Левківський, Н.Николенко, О.Пруцакова, Л.Хуртенко, Т.Юркова та інші вчені). Принципи і складники екологічної культури висвітлені в дослідженнях О.Вознюк, Т.Дементьева, В.Ковальчук, І.Лушнікова, Є.Ногтевої, В.Тернопільської, В.Павловича та інших.

Мета статті є здійснити теоретичне дослідження проблеми екологічного виховання та дбайливого ставлення до природи у дітей молодшого шкільного віку, педагогічно-методологічну характеристику формування екологічної культури та виховання у молодших школярів

Виклад основного матеріалу дослідження. Екологічне виховання – складова частина етичного виховання. Тому, під екологічним вихованням розуміється єдність екологічної свідомості і поведінки, гармонійної з природою. На формування екологічної свідомості роблять вплив екологічні знання і переконання. Екологічні уявлення формуються у молодших школярів впершу чергу на уроках природознавства. Знання, переведені у переконання, формують екологічну свідомість [4].

У сучасному світі проблема екологічної культури стає дедалі актуальнішою. Зіткнувшись з численними екологічними проблемами, людство прагне відновити існуючий досвід взаємовідносин людства і оточуючого середовища. У зв'язку з цим перед Новою українською школою, яка відіграє вирішальну роль у прищепленні дітям почуття відповідальності за рідну природу, стоять важливі завдання. Їх успішному розв'язанню сприятиме неперервна система екологічного виховання, яка охоплює всі ланки формування дитини як особистості [1].

Науковці такі як Г. Беленька, С. Бондар, В. Вернадський, В. Грецова, О. Колонькова, О. Кононенко, Л. Лепіхова, Н. Лисенко, В. Маршицька, С. Ніколаєва, І. Новик, З. Плохій, О. Пруцакова, Н. Рижова, Л. Руденко, В. Сухомлинський, Л. Хоружа, С. Шмалей, Н. Яришева та ін. розглядають екологічне виховання як педагогічну діяльність, спрямовану на розвиток в учнів екологічної культури. Метою екологічної культури визнається набуття учнями екологічних знань і навичок прищеплення любові до природи, прагнення берегти і примножувати її багатства, формування уміння екологічно

виважено взаємодіяти з довкіллям, ціннісних орієнтацій на збереження природи, гармонійну взаємодію людини і природи [2].

Робота з виховання екологічної культури в освітньому процесі початкової школи реалізується у трьох напрямках: еколого-просвітницька, навчальнодослідницька та природоохоронна діяльність, які виявляються у найрізноманітніших формах, методах, прийомах пізнавально-дослідницької діяльності учнів. Важливою, у контексті виховання екологічної культури учнів, є їх залучення до природоохоронної роботи. Кожна справа, пов'язана з примноженням природних багатств, стає сходинкою в моральному і трудовому розвитку особистості молодшого школяра. Б. Йоганзен підкреслює, що безпосередній контакт дітей зі світом природи позитивно впливає на виховання у школярів екологічної культури. Активна та свідома участь дітей у природоохоронній діяльності дає їм можливість оволодіти глибокими знаннями, уміннями та навичками про взаємозв'язки суспільства й природи [3, с. 57–58].

Програма формування екологічної культури «Бережне ставлення до природи рідного краю» розроблена для дітей молодшого шкільного віку. Програма розрахована на 20 годин. Заняття проводяться 1 рази на тиждень, тривалість заняття від 40 хвилин до 1 години. Мета програми є формування у дітей позитивного ціннісного ставлення та любові до природи і тварин, набуття молодшими школярами умінь догляду за об'єктами живої природи, розвитку спостережливості за природним середовищем. Зміст програми сприяє розвитку в дітей уявлень про взаємодію людини з світом природи та розуміння законів існування природного середовища та творчих здібностей у молодших школярів процесі вивчення питань охорони природи, природних явищ, вихованню любові до природи рідного краю, набуттю практичних умінь і навичок, формуванню екологічної культури, відповідальності за збереження природного середовища.

Методика побудована на принципах компетентнісного виховання та дитиноцентризму і спрямована на збагачення знання дітей про природне середовище, розуміння ними особливостей взаємодії та взаємовпливу людини і природи, формування емоційно-ціннісного ставлення школярів до представників флори і фауни, розвиток морально-естетичних почуттів та переживань, породжених спілкуванням з природою, активізація прагнення та діяльності учнів щодо охорони та примноження краси оточуючого світу.

Процес формування екологічної культури розглядається як важливий напрям у роботі закладів освіти, який здійснюється шляхом використання різних форм та методів роботи, що стимулюють самостійну діяльність дітей. Зокрема, до основних форм організації роботи, спрямованої на формування екологічної культури молодших школярів, належать: екологічні екскурсії та спостереження; ігри з екологічним змістом; уроки доброти і мислення серед природи, екологічні бесіди з проведенням проміжних зрізів, дозована розповідь на екологічну тематику; екологічні гуртки та ін.

Отже, програми сприяє розвитку в дітей уявлень про взаємодію людини з світом природи та розуміння законів існування природного середовища та творчих здібностей у молодших школярів процесі вивчення питань охорони природи, природних явищ, вихованню любові до природи рідного краю, набуттю практичних умінь і навичок, формуванню екологічної культури, відповідальності за збереження природного середовища.

Висновки. Екологічна культура – складова частина світової культури, якій властиве глибоке і загальне усвідомлення важливості сучасних екологічних проблем у житті і майбутньому розвитку людства. Свідоме засвоєння й оволодіння екологічною культурою має розпочинатися ще з дитинства, одночасно з засвоєння положень загальної культури. Школа покликана виховувати школярів у душі любові до рідної природи, охорони навколишнього середовища. Дитина шкільного віку освоює навколишній світ на предметно-діяльній та емоційно-чуттєвій основі. Ігрова творча діяльність, заснована на досвіді взаємодії з навколишнім середовищем, виступає «другою реальністю» у дитячому світосприйнятті. У програмі формування екологічної культури ми намагалися розвинути та сформувані у дітей молодшого шкільного віку знання про довкілля як середовище існування і життєдіяльності людини, формування естетичне та моральне ставлення до світу природи, вміння реалізувати свою поведінку відповідно до загальнолюдських норм моралі, відповідальності за благополуччя оточуючого світу, долю природи рідного краю загалом.

Список використаних джерел

1. Державний стандарт початкової освіти: Освітня галузь «Природника». – 2018.
2. Набочук О. Ю. *Форми екологічної свідомості особистості* *Актуальні проблеми психології*. 2014. №19. С. 61–69.
3. Науменко Р. А. *Екологічне виховання учнів 5-9 класів шкіл-інтернатів у позаурочний час* : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01. Київ. 1994. 178с.
4. Савченко О. Модернізація початкової освіти: діалог з В. О. Сухомлинським. *Початкова школа*. 2018. №9. С. 23-30.